

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет права та міжнародних відносин
Кафедра міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції

ПРОГРАМА ЕКЗАМЕНУ
з дисципліни
«Міжнародне право»

Спеціальність: 293 Міжнародне право
Освітня програма: 293.00.01 Міжнародне право
Освітній рівень: перший (бакалаврський)

Київ – 2023

ОПИС ПРОГРАМИ ЕКЗАМЕНУ

Київський університет імені Бориса Грінченка	Кафедра міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції
Розробник: Ратушний Сергій Миколайович, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції Факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка	
ПРОГРАМА ЕКЗАМЕНУ з дисципліни «Міжнародне право»	
Курс	II
Спеціальність	293 Міжнародне право
Освітня програма:	293.00.01 Міжнародне право
Форма проведення:	Письмова (комп'ютерне тестування в ЕНК)
Тривалість проведення:	2 академічні години (1 год. 20 хв.)
Максимальна кількість балів: 40 балів	Комп'ютерне тестування (40 питань)

Форма проведення: письмова (комп'ютерне тестування в ЕНК). Тести розміщені в рубриці Підсумкова атестація «Екзамен» в ЕНК «Міжнародне право», за посиланням: <https://elearning.kubg.edu.ua/enrol/index.php?id=22153>. Екзамен проводиться в університетській аудиторії у тестовій формі з використанням персональних комп'ютерів, якщо пандемічна ситуація дозволяє проведення освітнього процесу очно. Якщо ж освітній процес проходить дистанційно, то екзамен проводиться онлайн в режимі відеоконференції засобами Google Meet, в такому випадку студент має вийти на відеозв'язок на платформі Hangout Meets із включеною камерою та мікрофоном. Доступ до виконання тестів активізується під час проведення екзамену – за розкладом. Тест складається з 40 питань.

Критерії оцінювання екзаменаційної роботи

40-38 балів – відмінний рівень знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу з, можливими, незначними недоліками;

37-35 балів – достатньо високий рівень знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу без суттєвих грубих помилок;

34-30 балів – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок;

29-25 балів – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності;

24-20 балів – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь);

19-1 балів – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання.

Загальна оцінка за дисципліну формується наступним чином: до середньозваженої оцінки за семестр (складається з кількості балів за кожний змістовий модуль), яка становить від 35 до 60 балів, додаються результати екзамену від 1 до 40, що загалом становить максимум 100 балів.

Компетентності, якими мають володіти студенти після вивчення дисципліни «Міжнародне право»:

ЗК-2 – Знання та розуміння сутності та особливостей міжнародного права, розуміння специфіки професійної діяльності.

ЗК-3 – Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-5 – Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-6 – Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-7 – Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК-9 – Здатність працювати в міжнародному контексті.

ФК-1 – Здатність розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, форми та способи їх реалізації, типи та види міжнародних акторів, їх роль у сучасних міжнародних відносинах та міжнародній політиці.

ФК-2 – Вміння характеризувати природу та джерела зовнішньої політики держави, еволюцію підходів до формування та здійснення зовнішньої політики, принципи організації системи зовнішньої політики та функціонування інститутів зовнішньої політики.

ФК-3 – Здатність захищати національні інтереси власної держави за допомогою міжнародно-правових інструментів.

ФК-4 – Уміння самостійно здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародного права, визначати наукові проблеми, нерозроблені або недостатньо розроблені у відповідних науках та міждисциплінарних дослідженнях, готувати наукові тексти про проміжні та кінцеві результати досліджень, готувати та здійснювати публічну апробацію результатів досліджень.

ФК-5 – Уміння здійснювати юридичний аналіз та юридичну кваліфікацію явищ міжнародного життя на основі міжнародно-правових норм.

ФК-6 – Уміння надавати юридичні висновки й консультації з питань міжнародного права, національного права України та інших держав; визначати юридичні ризики тих або інших зовнішньополітичних або зовнішньоекономічних ініціатив, підбирати шляхи їхньої мінімізації.

ФК-7 – Здатність до юридичного супроводу основних видів зовнішньоекономічних операцій і міжнародної економічної взаємодії.

ФК-8 – Уміння розробляти юридичну позицію в інтересах клієнта, а також контраргументи проти позиції опонентів; вести дискусію й дебати з міжнародно-правових і загальною юридичних питань.

ФК-9 – Уміння вести дипломатичне та ділове листування, працювати з міжнародними документами: договорами, актами міжнародних організацій тощо, – аналізувати їхній характер і юридичний статус, складати проекти й супровідну документацію українською й іноземними мовами.

ФК-10 – Уміння дотримуватися основних норм дипломатичного та ділового етикету, здатність враховувати фундаментальні особливості культури та менталітету представників іноземних держав.

ФК-11 – Уміння здійснювати ефективну комунікацію в мультикультурному середовищі (українською та іноземною мовою).

ФК-12 – Здатність характеризувати договірний та інституційний механізми правового регулювання європейської інтеграції; вміння аналізувати практику органів євроінтеграційних об'єднань, рішення Суду ЄС та національних судових установ держав-членів.

ФК-13 – Уміння розуміти особливості міжнародно-правових явищ, прогнозувати основні напрями розвитку міжнародного права.

ФК-14 – Здатність адаптувати та використовувати міжнародно-правові норми та принципи в національній правовій системі.

ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ:

1. Юридична наука про критерії і передумови походження міжнародного права.
2. Періодизація історії міжнародного права.
3. Формування міжнародно-правових шкіл.
4. Формування і становлення природно-правової концепції сутності міжнародного права.
5. Походження і розвиток позитивно-правового напрямку в міжнародному праві.
6. Регіональні напрями розвитку міжнародно-правових вчень.
7. Історія науки міжнародного права в Україні.
8. Українська міжнародно-правова думка сучасності.
9. Особливості сучасного міжнародного права порівняно з класичним міжнародним правом.
10. Особливості міжнародного права як системи права порівняно з внутрішньодержавними системами права.
11. Міжнародне публічне право та міжнародне приватне право.
12. Основні функції сучасного міжнародного права.
13. Основні риси та особливості міжнародної правосуб'єктності.
14. Держава – основний суб'єкт міжнародного права. Основні елементи держави.
15. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій (похідна, спеціальна).
16. Міжнародна правосуб'єктність народу, який бореться за створення незалежної держави.
17. Особливі види міжнародної правосуб'єктності (квазідержави, вільні міста, Святий Престол, Мальтійський лицарський орден).
18. Сучасні концепції про становище фізичної особи в міжнародному праві.
19. Поняття та види джерел міжнародного права.
20. Міжнародний договір як універсальне джерело міжнародного права.
21. Міжнародний звичай як універсальне джерело міжнародного права.
22. Загальні принципи права в системі джерел міжнародного права.
23. Поняття допоміжних засобів для визначення міжнародно-правових норм: рішення міжнародних судів та арбітражів; доктрина міжнародного права.
24. Вплив національного законодавства, рішень національних та міжнародних судових установ на формування норм міжнародного права.
25. Значення актів міжнародних органів і організацій для формування норм міжнародного права.
26. Головні компоненти системи міжнародного права: галузі та підгалузі права; інститути міжнародного права; норми міжнародного права.
27. Поняття галузі міжнародного права та її структура.
28. Поняття й структура інститутів міжнародного права.
29. Поняття та характерні риси норм міжнародного права.
30. Концепція “м'якого права” (soft law) у доктрині міжнародного права.
31. Основне завдання та види кодифікації норм міжнародного права.
32. Поняття основних принципів міжнародного права.
33. Принцип незастосування сили або загрози силою.
34. Принцип суверенної рівності держав.
35. Принцип невтручання.

36. Принцип територіальної цілісності держав.
37. Принцип непорушності державних кордонів.
38. Принцип мирного врегулювання спорів.
39. Принцип поваги до прав і основоположних свобод людини.
40. Принцип рівноправності і самовизначення народів.
41. Принцип співробітництва.
42. Принцип добросовісного виконання міжнародних зобов'язань.
43. Теорії співвідношення міжнародного й внутрішньодержавного права (дуалістична теорія, теорія примату національного права над міжнародним, теорія примату міжнародного над національним правом, теорія координації).
44. Зобов'язок держави забезпечити дотримання норм міжнародного права (трансформація, відсилка, інкорпорація, перетворення, легітимація, рецепція, уніфікація, паралельна правотворчість тощо).
45. Національне законодавство України, її судова практика та міжнародне право.
46. Конституція України про дію міжнародного права у внутрішньому праві.
47. Інститут визнання в міжнародному праві.
48. Форми визнання: *de jure*, *de facto*, *ad hoc*.
49. Конститутивна теорія визнання.
50. Декларативна теорія визнання.
51. Визнання урядів.
52. Поняття правонаступництва в міжнародному праві.
53. правонаступництво держав щодо міжнародних договорів.
54. правонаступництво нових незалежних держав щодо багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів. Принцип "tabula rasa".
55. правонаступництво держав щодо державної власності.
56. Поняття континуїтету в міжнародному праві: неперервність міжнародної правосуб'єктності держав.
57. Поняття і юридична природа міжнародно-правової відповідальності.
58. Підстави виникнення міжнародно-правової відповідальності.
59. Джерела міжнародно-правової відповідальності.
60. Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.
61. Обставини, що виключають виникнення міжнародно-правової відповідальності.
62. Суб'єкти міжнародно-правової відповідальності.
63. Види і форми міжнародно-правової відповідальності.
64. Поняття і характерні особливості міжнародно-правових санкцій.
65. Типи й види міжнародно-правових санкцій.
66. Порядок застосування санкцій в системі ООН та їх ефективність.
67. Мирні засоби вирішення міжнародних спорів в контексті розвитку міжнародного права.
68. Безпосередні переговори як головний початковий засіб встановлення і регулювання відносин між державами та як головний засіб вирішення міжнародних спорів.
69. Поняття посередництва як засобу мирного розв'язання міжнародних спорів.
70. Добрі послуги в системі засобів мирного розв'язання міжнародних спорів.
71. Історія міжнародного правосуддя.
72. Юрисдикція Постійної палати міжнародного правосуддя.
73. Особливості організації та діяльності Міжнародного Суду ООН.
74. Особливості організації та діяльності Європейського суду з прав людини.
75. Поняття і сутність міжнародного правопорядку.

Перелік рекомендованої літератури та навчальних матеріалів.

Джерела міжнародного права:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Заключний акт НБСЄ Хельсінкі 1975 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055
3. Конвенція Монтевідео про права і обов'язки держав 1933 р. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%DBE>
4. Декларація ООН про принципи міжнародного права 1970 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569
5. Загальна декларація прав людини 1948 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
6. Статут Міжнародного Суду 1945 р. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
8. Гаазька конвенція (I) про мирне розв'язання міжнародних спорів від 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_938
9. Північноатлантичний договір (1949 р.). URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/950_008
10. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
11. Draft articles on the responsibility of international organizations 2011. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf
12. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) 1949. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/1>
13. Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations 1948. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/4>
14. Fisheries (United Kingdom v. Norway) 1949. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/5>
15. Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala) 1951. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/18>
16. Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand) 1959. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/45>
17. South West Africa (Liberia v. South Africa) 1960. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/47>
18. North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands) 1967. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/52>
19. North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Denmark) 1967. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/51>
20. Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain) (New Application: 1962) 1962. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/50>
21. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) 1970. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/53>
22. Western Sahara 1974. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/61>
23. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) 1984. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/70>
24. East Timor (Portugal v. Australia) 1991. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/84>
25. Legality of Use of Force (Yugoslavia v. United States of America) 1999. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/114>
26. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory 2003. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/131>

27. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation) 2008. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/140>
28. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) 2004. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/132>
29. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. 2008. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/141>
30. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) 2017. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/166>

**Основна
(з фонду університетської бібліотеки)**

31. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право: основи теорії. К.: «Либідь», 2002.
32. Дмитрієв А.І., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: навч. посіб. / відп. редактори Ю.С. Шемшученко, Л.В. Губерський. К.: Юрінком Інтер, 2001. 640 с.
33. Задорожній О.В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія. К.: К.І.С., 2015. 712 с.
34. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М.М. Микієвич та ін.; за ред. В. М. Репецького. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2012. 437 с.
35. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. К.: Знання, 2012. 631 с.
36. Shaw M.N. International law. 8-th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 1033 p.
37. Енциклопедія міжнародного права. У 3-х томах. Київ: Академперіодика, 2014-2019.

**Додаткова
(з фондів бібліотек України та електронних ресурсів)**

38. Андрейченко С.С. Концепція атрибуції поведінки держави в міжнародному праві. Одеса: Фенікс, 2015. 578 с.
39. Алямкін Р.В. Практика міжнародних судових та арбітражних інституцій щодо тлумачення рішень у справах про приналежність території. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 4. С. 105-110.
40. Алямкін Р. Роль Міжнародного Суду ООН у забезпеченні міжнародного правопорядку: практика врегулювання міжнародних територіальних спорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 4. С. 83-87.
41. Антонович М. Відповідальність держави та особи в міжнародному праві. *Український часопис міжнародного права*. 2002. № 2. С. 21–28.
42. Блажевич Ю. Міжнародно-правові примусові заходи як особливий засіб реалізації відповідальності держав: теоретичні проблеми, особливості, перспективи й тенденції застосування. *Юридична Україна*. 2006. № 2. С. 99–101.
43. Василенко В. А. Відповідальність і санкції у сучасному міжнародному праві. *Антологія української юридичної думки*. К., 2005. Т. 10: Юридична наука незалежної України. С. 887–892.
44. García-Salmones Rovira M. The Politics of Interest in International Law. *The European Journal of International Law*. 2014. Vol 25. № 3. P. 765-793.
45. Денисов В.Н. Вхідження незалежної держави Україна в систему сучасного міжнародного правопорядку. *Право України*. 2012. № 3-4 С. 51-66.

46. Денисов В. Н. Абсолютна відповідальність у міжнародному праві (тенденції розвитку). *Держава і право у світлі сучасної юридичної думки*: зб. наук. пр. на пошану акад. Ю. С. Шемшученка. До 75-річчя від дня народж. К., 2010. С. 426–435.
48. Денисов В. Н. Міжнародний правопорядок у світлі сучасних цивілізаційних викликів. *Правова держава*. Вип. 26. К., 2015. С. 391-401.
49. Денисов В. Н. Міжнародне співтовариство як правова реальність функціонування міжнародних відносин. *Правова держава*. Вип. 28. К., 2017. С. 358-374.
50. Денисов В. Н. Місце і роль доктрини в міжнародному праві. *Правова держава*. К., 2014. Вип. 25. С. 255-290.
51. Задорожній О.В. Генеза міжнародної правосуб'єктності України: монографія. К.: К.І.С., 2014. 688 с.
52. Кирилюк Н. В. Особливості реалізації принципу суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Одеса, 2014. 18 с.
53. Климчук Ю.В. Внесок Гуго Гроція у формування права війни. *Право і безпека*. 2005. № 4. С. 161-164.
55. Крюгер С. Методологія Міжнародного Суду ООН. *Європейський політико-правовий дискурс*. 2018. Том 5. Вип. 4. С. 18-24.
56. Кушнір В.В. Ліга Націй та українське питання. 1919 – 1934: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 12.00.11 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2000.
57. Малишева Ю. В. Розвиток інституту санкцій у сучасному міжнародному праві. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 170–176.
58. Мережко О.О. Теорія джерел міжнародного права. *Юрид. журнал*. 2009. №1. С. 40-49.
59. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. К.: Таксон, 2002.
60. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для вузів. К.: Видавничий дім «Промені», 2010. 722 с.
62. Савчук К.О. Елементи принципу територіальної цілісності держави у працях деяких представників вітчизняної науки міжнародного права ХІХ-поч. ХХ ст. *Правова держава*. Вип. 28. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. С. 410-418.
64. Савчук К.О. Принцип непорушності державних кордонів як складова сучасного міжнародного правопорядку. *Держава і право: збірник наукових праць*. Серія Юридичні науки. Вип. 77. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2017. С. 346- 356.
65. Тарасов О.В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія. Х.: Право, 2014. 512 с.
66. Тимченко Л. О. Концепт «корінні народи» в сучасному міжнародному праві (на прикладі караїмів). *Європейський політико-правовий дискурс*. 2016. Том 3. Вип. 6. С. 7-16.

68. Цимбрівський Т.С. Принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів в сучасному міжнародному праві. Львів, 2009. 144 с.

70. Щокін Ю.В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики: монографія. Х.: Право, 2012. 456 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Сайт Організації Об'єднаних Націй: <https://www.un.org/en/>
2. Колекція міжнародних договорів ООН:
https://treaties.un.org/pages/Home.aspx?clang=_en
3. Сайт Міжнародного Суду ООН: <https://www.icj-cij.org/en>
4. Сайт Постійної палати третейського суду: <https://pca-spa.org/>
5. Сайт Ради Європи: <https://www.coe.int/en/web/portal>
6. Сайт Європейського суду з прав людини:
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
7. Сайт Європейського Союзу: <https://europa.eu/european-union/>
8. Сайт ОБСЄ: <https://www.osce.org/>
9. Сайт НАТО: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm>
10. Сайт Президента України: <https://www.president.gov.ua/>
11. Сайт Верховної Ради України: <https://www.rada.gov.ua/>
12. Сайт Кабінету Міністрів України: <https://www.kmu.gov.ua/>
13. Сайт МЗС України: <https://mfa.gov.ua/>
14. Сайт міністерства юстиції України: <https://minjust.gov.ua/>

Інші навчальні матеріали:

1. Конспекти лекцій.
2. Доповіді та презентації на семінарських та практичних заняттях.
3. Виконані завдання самостійної роботи.

Зразки тестів

1. Стан необхідності має бути зумовленим:
А) діями, що були єдиним засобом захисту *суттєвого інтересу* держави / держав / міжнародного співтовариства від більшої, неминучої небезпеки
Б) діями, що не заподіюють серйозної шкоди *суттєвому інтересу* іншої держави / держав / міжнародного співтовариства
В) *суттєвим інтересом* держави, яка вчинила діяння, що суперечить одному з її міжнародно-правових зобов'язань
Г) усі відповіді правильні
2. Яка / які з наведених обставин, що виключає / виключають міжнародну протиправність діяння, не містить / не містять елемента свободи вибору:
А) лихо
Б) форс-мажор
В) стан необхідності
Г) усі відповіді правильні

Програма екзамену розглянута і затверджена на засіданні кафедри міжнародного права, європейської та євроатлантичної інтеграції. Протокол № 4 від 29 листопада 2023 р.

Екзаменатор

Ратушний С.М.

Завідувач кафедри

Братко І.В.

